

MRF 2023.257

Vestre Landsrets dom af 26. september 2023, 4. afd., sag BS-53655/2022-VLR
(Jeanette Bro Fejring, Malene Værum Westmark og Rikke Jørgensen (kst.))

A ApS (adv. Erik Høimark) mod Miljø- og Fødevarerklagenævnet (adv. Pernille Fromholt Viggers)

Myndighederne havde fortabt retten til at kræve lovliggørelse efter museumsloven af to forhold på et fortidsminde, der var etableret ved tilsynsmyndighedens besigtigelse i 1997, men uden at være blevet påtalt i myndighedens efterfølgende afgørelse i 1998. De forhold, som var etableret efter besigtigelsen, kunne kræves lovliggjort.

Slots- og Kulturstyrelsen traf den 22. maj 2019 afgørelse efter museumslovens § 29 e, stk. 1, jf. § 29 j, stk. 1, om dels at meddele afslag på lovliggørende dispensation til en række forhold, der ændrede tilstanden af fortidsmindet Gl. Vraa Voldsted, dels at meddele lovliggørende dispensation til en række andre forhold. Styrelsen meddelte samtidig påbud om fysisk lovliggørelse af de ulovlige forhold. A ApS, der var ejer af voldstedet og drev slotshotel fra ejendommen, påklagede styrelsens afslag på lovliggørende dispensation for så vidt angik ni forhold, der var krævet lovliggjort, og gjorde under klagesagen bl.a. gældende, at Skov- og Naturstyrelsen som kompetent myndighed havde besigtiget voldstedet i november 1997, hvor der blev konstateret en række ulovlige forhold, som ikke blev adresseret i styrelsens efterfølgende afgørelse af 10. februar 1998, hvorfor disse forhold måtte anses for ulovlige. Miljø- og Fødevarerklagenævnet stadfæstede ved afgørelse af 9. november 2020 (j.nr. 19/07071) styrelsens afslag på lovliggørende dispensation. A ApS indbragte nævnets afgørelse for domstolene, hvor A ApS' tidligere direktør og en tidligere ansat afgav forklaring om, hvornår de i afgørelsen omhandlede forhold var etableret. Byretten lagde til grund, at de ni forhold, der var behandlet i nævnets afgørelse, indebar en overtrædelse af museumslovens § 29 e, stk. 1, og derfor krævede dispensation. Byretten bemærkede dernæst, at en tilsynsmyndighed – ud over de tilfælde, hvor der meddeles dispensation efter lovens § 29 j – kan fortabe retten til at kræve ulovlige forhold lovliggjort ud fra et indretningshensyn eller som følge af passivitet, hvis forholdet er begået for lang tid siden uden at være opdaget eller påtalt af tilsynsmyndigheden. Byretten foretog herefter en prøvelse af, om de enkelte forhold i nævnets afgørelse allerede var etableret på tidspunktet for Skov- og Naturstyrelsens besigtigelse i november 1997, men ikke blev påtalt. Byretten fandt på grundlag af bl.a. vidneforklaringerne, at ét forhold (opsatte lamper) var etableret på tidspunktet for Skov- og Naturstyrelsens besigtigelse

i november 1997, men uden at blive påtalt i styrelsens efterfølgende afgørelse af 10. februar 1998, mens byretten ikke fandt det godtgjort, at de resterende otte forhold var etableret ved besigtigelsen i 1997. Slots- og Kulturstyrelsen var derfor ikke som følge af indretningshensyn afskåret fra at kræve lovliggørelse af disse forhold, idet byretten bemærkede, at det var uden betydning, at nogle af forholdene kunne være etableret før A ApS' overtagelse af ejendommen i 2009, idet det efter museumslovens § 29 p, stk. 1, påhviler den til enhver tid værende ejer at berigtige et ulovligt forhold. Derimod fik A ApS medhold i, at Miljø- og Fødevarerklagenævnet skulle anerkende, at adgangen til at kræve lovliggørelse af opsatte lamper, som var etableret ved besigtigelsen i 1997, var fortabt. A ApS ankede byrettens dom for så vidt angik de otte forhold, som byretten ikke havde givet A ApS medhold i, mens Miljø- og Fødevarerklagenævnet påstod stadfæstelse. Landsretten fandt efter bevisførelsen, at yderligere to forhold (et anneks og en mur samt en flisebelagt plads) var etableret på tidspunktet for besigtigelsen i 1997. Da Skov- og Naturstyrelsen i sin efterfølgende afgørelse fra 1998 havde anført, at bl.a. en solgård i form af halvtag med støttemur skulle lovliggøres, var det imidlertid ikke godtgjort, at A ApS med rimelig grund havde indrettet sig i tillid til, at myndighederne ikke ville søge den flisebelagte plads og muren lovliggjort. Derimod fandt landsretten, at styrelsen kunne have konstateret det ulovlige anneks i 1997, selv om det ikke var omtalt i afgørelsen fra 1998. På denne baggrund og efter den forløbne tid havde A ApS en berettiget forventning om, at myndighederne ikke ville søge annekset lovliggjort. Myndighederne havde derfor tillige fortabt retten til at kræve annekset lovliggjort, hvorfor landsretten fandt, at der burde gives lovliggørende dispensation til dette forhold. Da landsretten ikke i øvrigt fandt grundlag for at tilsidesætte nævnets skøns-mæssige afgørelse, blev byrettens dom stadfæstet med den ændring, at nævnets afgørelse var ugyldig for så vidt angik annekset.

Kommentar: Som sagen blev procederet, angik den først og fremmest spørgsmålet, om myndighederne ved deres adfærd og som følge af den tid, der var gået, siden de i sagen omhandlede forhold blev etableret, havde fortabt retten til at kræve forholdene (fysisk) lovliggjort. Bevismæssigt kredsede sagen navnlig om, hvorvidt forholdene var etableret allerede på tidspunktet for Skov- og Naturstyrelsens besigtigelse i 1997, idet parterne herved forudsatte, at styrelsen i bekræftende fald burde have opdaget og reageret på forholdene på et tidligere tidspunkt end i 2019. Dommen følger for så vidt praksis med hensyn til afskæring af fysisk lovliggørelse som følge af retsfortabende passivitet, men illustrerer samtidig en usikkerhed om det retlige grundlag for denne ”fortabelse” af tilsynsmyndighedens beføjelser. Under sagen havde sagsøgeren nedlagt påstand om, at Miljø- og Fødevarerklagenævnets stadfæstelse af Slots- og Kulturstyrelsens afslag på lovliggørende dispensation var ugyldig for så vidt angik ni konkrete forhold. Byretten fandt, at ét af forholdene (lamperne) var etableret allerede i 1997, og dømte herefter klagenævnet til at ”anerkende, at adgangen til at kræve lovliggørelse af pkt. 8 i A ApS’ påstand, lamper i fortidsmindet, er fortabt”. Denne domskonklusion er bemærkelsesværdig, allerede fordi ingen af parterne havde nedlagt en påstand med denne ordlyd. Landsretten – som alene skulle tage stilling til de otte resterende forhold omfattet af anken – gentog da heller ikke byrettens domkonklusion for så vidt angik annekset, men tilpligtede nævnet at anerkende, at nævnets afgørelse ”er ugyldig for så vidt angår annekset”. Selvom denne forskel kan ligne en processuel formalitet, dækker den formentlig over en mere grundlæggende forskel i byrettens og landsrettens opfattelse af grundlaget for myndighedernes fortabelse af retten til at kræve lovliggørelse. Byretten anførte, at adgangen til, at myndighedernes fortabelse af retten til at kræve et forhold lovliggjort gælder ud over de tilfælde, hvor der meddeles dispensation efter museumslovens § 29 j, og synes dermed at forudsætte, at såfremt retten til at kræve lovliggørelse er fortabt, er forholdet uden videre lovligt, dvs. uden der skal meddeles lovliggørende dispensation. Landsrettens dom er mere tvetydig på dette punkt, idet det om annekset anføres, at myndighederne ”har fortabt retten til at kræve forholdet lovliggjort”, hvorefter dog tilføjes, at dette indebærer, ”at der alene bør gives lovliggørende dispensation for så vidt angår annekset”, så myndighedens fortabte ret angår den fysiske lovliggørelse, uden dette dog er præciseret. Denne tvivl om myndighedernes fortabelse af retten til at kræve lovliggørelse kan også spores i nyere administrativ praksis, som det illustreres af **MRF 2023.243 Pkn**, **MRF 2023.236 Mfk** og **MRF 2023.215 Mfk** med kommentarer. Under alle omstændigheder viser dommen om Gl. Vraa Voldsted, at passivitets- og indrettelseshensyn indgår i myndighedernes skønsmæssige valg mellem retlig og fysisk lovliggørelse og efter omstændighederne kan blive så tungtvejende, at de afskærer muligheden for fysisk lovliggørelse. Dette resultat kan formentlig også forklares med, at proportionalitetsprincippet og princippet om berettigede forventninger sætter retlige grænser for myndighedernes skøn, hvilket samtidig forklarer domstolenes tilbundsgående prøvelse af disse spørgsmål. Endelig kan nævnes, at sagen er afgjort på grundlag af museumslovens regler om fortidsmindebeskyttelse før ændringen ved lov nr. 900 af 21. juni 2022, hvor dispensationsadgangen i § 29 j blev lempet for bl.a. at muliggøre nutidig og etableret anvendelse af fortidsminder til privat beboelse og almene, offentlige behov.

RETTEEN I HORSENS DOM

afsagt den 7. december 2022

Sag BS-26441/2021-HRS

A ApS
(advokat Erik Høimark)

mod

Miljø- og Fødevareklagenævnet
(advokat Josephine Fie Legarth Aggesen)

Denne afgørelse er truffet af dommer Anne Rode.

Sagens baggrund og parternes påstande

Denne sag, der er anlagt den 7. maj 2021, angår en prøvelse af Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 9. november 2020, som stadfæster Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse af 22. maj 2019 om delvis afslag på lovliggende dispensation til ændringer i tilstanden af B Voldsted, der er beskyttet som fortidsminde efter museumsloven.

A ApS har fremsat følgende påstand:

Miljø- og Fødevareklagenævnet tilpligtes at anerkende, at deres afgørelse af 9. november 2020 om stadfæstelse af Slots- og Kulturstyrelsens afslag på lovliggende dispensation af 22. maj 2019 er ugyldig for så vidt angår:

1. Kørevej/parkeringsplads på borgbankens vestside og frem mod nordside, herunder kantning med større sten og etablering af en støttemur ved nordvestgavlen (køre/gårdsplads 4-6 meter).
2. Opsætning af muret anneks og mur ved nordvestgavlen.

3. Flisebelagt plads ved nordvestgavlen.
4. Flisebelægning på arealerne nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken.
5. Bede med diverse stauder og rhododendron og højbede på borgbanken nord og øst for bygningerne.
6. Deponi af diverse planteopsatser med videre nord og øst for bygningerne.
7. Muret røgeovn.
8. Lamper i fortidsmindet.
9. Rørgennemføring fra borgbanken ud i voldgraven mod nordøst og øst.

Subsidiært har A ApS påstået sagen hjemvist til fornyet behandling.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet har påstået frifindelse.

Oplysningerne i sagen

Den 9. november 2020 traf Miljø- og Fødevarerklagenævnet følgende afgørelse:

”STADFÆSTELSE af delvis lovliggørende dispensation og delvis afslag på lovliggørende dispensation i sag om tilstandsændringer af voldsted i Aalborg Kommune

Miljø- og Fødevarerklagenævnet har truffet afgørelse efter museumslovens § 29 e, stk. 1, jf. § 29 j, stk. 2, jf. § 29 t, stk. 1.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet stadfæster Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse af 22. maj 2019 om afslag på lovliggørende dispensation til ændringer i tilstanden af B Voldsted (fredningsnr.: ...) på matr. nr. aa, beliggende C-vej 66 i Aalborg Kommune.

...

1. Klagen til Miljø- og Fødevarerklagenævnet

Afgørelsen er den 12. juni 2019 påklaget til Miljø- og Fødevarerklagenævnet af ejendommens ejer.

...

2. Sagens oplysninger

2.1 Ejendommen

B Voldsted (fredningsnr.: ...) ligger på matr. nr. aa og er beskyttet som fortidsminde i henhold til museumslovens § 29 e, stk. 1, jf. bilag 1, kap. 2, nr. 5.

Det fremgår af Slots- og Kulturstyrelsens hjemmeside ”Fund og Fortidsminder”, at B Voldsted er dateret til middelalderen (år 1067-1535) og består af en kvadratisk borgbanke, hvis topflade måler ca. 55 x 55 m. Borgbanken er omgivet af en vandfyldt voldgrav, der er mellem 16-19 m bred. En 4,5 m bred bro fører over den sydlige voldgrav og en ca. 2 m bred bro fører over den nordlige voldgrav. Det fredede areal måler

ca. 95 m fra nord til syd og ca. 91 m fra øst til vest. Fredningsgrænsen går langs voldgravens ydre kant.

Det fremgår af sagens oplysninger, at voldstedet i dag benyttes til både have, gårdsplads, beboelse og erhverv. En muret bro fører over den sydlige voldgrav, og en træbro fører over den nordlige voldgrav. Ved træbroen på den nordlige del af ejendommen, er der etableret en flisebelagt plads, hvorfra en flisebelagt sti fortsætter mod øst langs nordfløjen og videre mod syd langs østfløjen. Langs den flisebelagte sti er der opsat lamper og plantet diverse stauder og rododendron, der afgrænser den centrale borgbanke fra den omgivende voldgrav. Der er endvidere opsat lamper langs voldgravens ydre kant. Langs den østlige fløj er der etableret en mindre røgeovn og to højbede. Der er til bortledning af regnvand fra bygningerne etableret en rørgennemføring, der har to afløb ud i den østlige voldgrav.

Langs den vestlige fløj er der mod syd etableret en parkeringsplads, der kan tilgås fra gårdspladsen på voldstedets midte. Parkeringspladsen følger hele vestfløjen, og stopper ud for hovedbygningens nordvestgavl, hvor den afgrænses af en mindre mur og en mindre bygning, der er placeret i tilknytning til hovedbygningen. Området mellem muren og den mindre tilbygning er flisebelagt. Ved parkeringspladsens nordlige ende fører en tilkørselsvej rundt om bygningernes nordvestlige hjørne hen til den flisebelagte plads midt for nordfløjen. Tilkørselsvejen er afgrænset af en række af større sten ud mod voldgraven og en støttemur ind mod bygningerne, og er, som parkeringspladsen, grusbelagt.

2.2 Den påklagede afgørelse

Slots- og Kulturstyrelsen har den 22. maj 2019 meddelt afslag på lovliggørende dispensation til en række forhold, der ændrer tilstanden af B Voldsted (fredningsnr.: ...) samt påbud om fysisk lovliggørelse af de ulovlige forhold. Styrelsen har i samme afgørelse meddelt lovliggørende dispensation til en række andre forhold. Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse er påklaget vedr. følgende forhold:

- Etablering af kørevej/parkeringsplads på borgbankens vestside og frem mod nordsiden, herunder kantning med større sten og etablering af en støttemur ved nordvestgavlen.
- Opsætning af muret anneks og mur ved nordvestgavlen.
- Etablering af flisebelagt plads ved nordvestgavlen.
- Etablering af flisebelægning på arealerne nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken.
- Anlægning af bede med diverse stauder og rododendron og etablering af højbede på borgbanken nord og øst for bygningerne.
- Deponi af diverse planteopsatser med videre nord og øst for bygningerne.
- Etablering af muret røgeovn.
- Etablering af lamper i fortidsmindet.
- Etablering af rørgennemføring fra borgbanken ud i voldgraven mod nordøst og øst.

Det fremgår af afgørelsen, at Nordjyllands Historiske Museum den 11. februar 2019 på vegne af Slots- og Kulturstyrelsen har besigtiget fortidsmindet, efter at styrelsen havde modtaget en indberetning. Slots- og Kulturstyrelsen fremsendte den 27. februar 2019

en varslingskrivelse om påbud om lovliggørelse af forholdene på ejendommen. Klager ansøgte den 25. marts 2019 om lovliggørende dispensation.

Det fremgår af afgørelsen, at Slots- og Kulturstyrelsen har vurderet, at etablering af kørevej og parkeringsplads på borgbankens vestside og frem mod nordsiden med den tilhørende kantning med større sten og etablering af en støttemur ved nordvestgavlen, ikke er nødvendige ændringer, og at ændringerne forstyrrer fortidsmindets overflade og arkæologiske lag. Styrelsen har anført, at kørsel på fortidsminder ikke er tilladt, da kørsel kan forstyrre fortidsmindets lag ved kompression og erosion. Etableringen af en privat kørevej til privatboligen på fortidsmindet er ikke nødvendig, idet der kan etableres en parkeringsplads uden for det fredede areal.

Annekset og muren ved nordvestgavlen er ikke en del af den oprindelige bygningsmasse, hvorfor Slots- og Kulturstyrelsen har vurderet, at annekset og muren indebærer en unødvendig ændring af fortidsmindet, fortidsmindets terræn og dermed opfattelsen af fortidsmindet. Styrelsen har desuden anført, at der ikke tidligere er meddelt dispensation til dette forhold.

Styrelsen har endvidere vurderet, at etablering af en flisebelagt plads ved nordvestgavlen ikke er en nødvendig ændring i fortidsmindet, og at den vil forstyrre fortidsmindets overflade. Styrelsen har anført, at der ikke tidligere er meddelt dispensation til dette forhold.

For så vidt angår etablering af flisebelægning på arealerne nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken, har Slots- og Kulturstyrelsen anført, at der ikke tidligere er meddelt dispensation til disse forhold. Det fremgår af afgørelsen, at styrelsen har vurderet, at der ikke er fremlagt dokumentation for, at flisebelægningen var etableret og har været uændret fra før meddelelsen om fredning i 1967. Styrelsen har endvidere vurderet, at der ikke er tale om nødvendige ændringer af fortidsmindet, samt at ændringerne forstyrrer fortidsmindets overflade. Styrelsen har desuden bemærket, at et tidligere terrasseareal nord for hovedfløjen siden er inddraget som tilbygning, og at styrelsen vurderer, at etableringen af yderligere belagte arealer ikke er nødvendige tilføjelser for at kunne opretholde anvendelsen af bygningerne som henholdsvis bolig og erhverv.

Det fremgår endvidere af afgørelsen, at Slots- og Kulturstyrelsen har vurderet, at anlæggelsen af bede med diverse stauder og rododendron, samt højbede og deponi af planteopsatser på borgbanken nord og øst for bygningerne ikke er nødvendige ændringer. Styrelsen har anført, at tilplantningen forstyrrer fortidsmindets arkæologiske lag og repræsenterer elementer, der ikke er hjemmehørende på fortidsmindet, hvorfor de slører forståelsen af fortidsmindet som et forsvarsanlæg.

Slots- og Kulturstyrelsen har anført, at etableringen af en muret røgeovn vil indebære en ændring af fortidsmindets indhold og overflade, og vil introducere et ikke-hjemmehørende element til fortidsmindet og dermed sløre opfattelsen af dette. Styrelsen har vurderet, at ændringen ikke er nødvendig, og at der findes alternative placeringer uden for det fredede areal.

Det fremgår af afgørelsen, at Slots- og Kulturstyrelsen har vurderet, at etableringen af lamper i fortidsmindet ikke er en nødvendig ændring. Endvidere vil etableringen ifølge styrelsen indebære ændringer af fortidsmindets indhold og overflade, ligesom den vil tilføre elementer, der ikke er hjemmehørende på fortidsmindet, og som kan sløre opfattelsen af fortidsmindet som forsvarsanlæg.

For så vidt angår etableringen af rørgennemføring fra borgbanken ud i voldgraven mod nordøst og øst, har Slots- og Kulturstyrelsen anført, at der ikke er tale om en nødvendig ændring for at aflede tagvand. Ændringen vil ifølge styrelsen forstyrre fortidsmindets overflade og arkæologiske lag. Styrelsen har bemærket, at det ved besigtigelsen af ejendommen i 1998 blev registreret og påtalt, at vandafstrømningen fra afløbet undergraver skråningen, hvorfor vandafløbet skader fortidsmindet.

2.3 Tidligere dispensationssager

Der er siden fredningen af voldstedet i 1967 meddelt dispensation til en række forhold på ejendommen. I perioden fra 1989-2001 meddelte tilsynsmyndighederne dispensation til bl.a. en lille mur nord for hovedbygningens køkken, etablering af en tårnbygning i både det nordøstlige og det nordvestlige hjørne af bygningsmassen, etablering af to mindre bygninger på voldstedets sydøstlige hjørne til opbevaring af gastank og container samt til brug som carport. Der er endvidere meddelt dispensation til etablering af to fritstående murstykker (prydmure) i den sydlige del af gårdspladsen ud mod den sydlige voldgrav.

2.4 Klagens indhold

Klager har navnlig anført, at fredningen af ejendommen i 1967 ikke indebar en indskrænkning i råderetten over ejendommen til beboelse, erhverv, have og gårdsplads, idet der ikke blev betalt erstatning for en sådan indskrænkning. Endvidere har klager anført, at der ikke er tale om tilstandsændringer i museumslovens forstand, idet arealet forsat anvendes til beboelse, erhverv, have og gårdsplads som ved fredningen i 1967.

Klager har anført, at Slots- og Kulturstyrelsen ikke har løftet bevisbyrden for, at der har fundet ændringer sted på ejendommen siden fredningen, da det ikke fremgår klart af fredningsteksten fra 1967, hvilke forhold der på daværende tidspunkt fandtes på ejendommen. Endvidere har klager anført, at de af Slots- og Kulturstyrelsen fremlagte billeder og luftfotos ikke kan dokumentere, hvilke forhold der har været på voldstedet på fredningstidspunktet, idet træbevoksningen skjuler selve voldstedsoverfladen, samt at de ældre luftfotos er uskarpe og ikke viser et klart billede af overfladen.

Desuden har klager anført, at eventuelle tilstandsændringer på voldstedet enten er omfattende af den hidtidige brug, af de tidligere meddelte dispensationer eller er af bagatelagtig karakter. Klager har bemærket, at Slots- og Kulturstyrelsen ved tilsynet i 1997-1998 registrerede alle forhold, der på daværende tidspunkt skulle tages stilling til. Alle forhold, der fandtes på daværende tidspunkt, som ikke blev adresseret, må herefter ifølge klager være naturligt lovlige eller af bagatelagtig karakter.

Endvidere har klager anført, at der i forbindelse med sagen fra 1998 blev meddelt dispensation til omfattende ændringer, herunder opførelsen af en ny bygning. Klager har

bemærket, at disse dispensationer herefter har sat standarden for, hvad der er nødvendigt for ejendommens anvendelse til beboelse og erhverv.

For så vidt angår den etablerede gårdsplads, har klager anført, at arealet siden år 1645 har været anvendt til have og gårdsplads, og at de sten, der befinder sig på området, har ligget der siden bygningens opførelse. Endvidere har klager anført, at den etablerede gårdsplads og tilkørselsvej er nødvendige af hensyn til brandsikkerhed for beboere og hotelgæster, idet en brandbil dermed vil kunne komme frem til bygningens nordside. Klager har anført, at et krav om at etablere have på arealet vil indebære, at bygningen skal tages ud af brug.

Klager har desuden anført, at de opmagasinerede teglsten er et nødvendigt reservelager, der anvendes til brug for reparationer af taget efter stormskade.

For så vidt angår den flisebelagte plads langs ejendommens nordvestlige gavl og den tilknyttede mindre bygning, har klager anført, at området var bebygget før 1967, idet tilbygningen tjener som indgang til det oprindelige køkken og er en del af bygningen, som den blev opført i 1645.

Klager har bemærket, at den flisebelagte terrasse og sti nord og øst for hovedbygningen er tilknyttet arealernes anvendelse til have og gårdsplads. Da der også forud for fredningen fandtes en bro mod nord, taler dette ifølge klager for, at området hidtil har været anvendt til både færdsel og ophold. Endvidere har klager anført, at dette forhold blev adresseret i tilsynssagen fra 1998, hvorfor forholdet allerede har været behandlet.

For så vidt angår både røgeovnen og urtebedene har klager anført, at disse er nødvendige for ejendommens restaurationsvirksomhed, og er placeret tæt ved ejendommens køkken. Desuden har klager anført, at ovnen har en bagatelagtig indflydelse på fortidsmindet, særligt set i lyset af, at der i 1998 blev dispenseret til det tårn, det står nær ved.

Klager har anført, at Slots- og Kulturstyrelsen ikke kan regulere, hvordan haven anvendes eller indrettes, da fredningen ikke indebærer en sådan rådighedsindskrænkning. Endvidere har klager anført, at der oprindeligt var plantet træer på voldstedet, og at det derfor er mere skånsomt, at træerne er erstattet af blomsterbuske.

Rørene, der bortleder tagvandet ud i voldgraven, er ifølge klager ikke i strid med fredningen. Klager har anført, at det har været nødvendigt at bortlede vandet fra taget siden bygningernes opførelse i 1645, og at bygningerne vil være ubrugelige, hvis ikke vandet kan bortledes. Hvis rørføringen tillukkes vil kældrene blive oversvømmet og vil umuliggøre den fortsatte brug af bygningerne.

Klager har endvidere bemærket, at udendørsbelysningen er nødvendig af hensyn til gæsternes sikkerhed, samt at disse er placeret uden for fortidsmindet. Desuden har klager anført, at et afslag på dispensation til belysningen er i strid med den praksis, der gælder for statens egne ejendomme, og dermed er i strid med ligebehandlingsprincippet.

Endvidere har klager bemærket, at ændringerne er foretaget af ejendommens tidligere ejer.

Klager har anført, at den nuværende sag udspringer af en retssag om Tyrrestrup Voldsted, der har medført en markant praksisændring, der ulovliggør forhold, der knytter sig til dagliglivet på ejendommen.

Klager har den 19. september 2019 fremsendt supplerende oplysninger til bemærkningerne fra Slots- og Kulturstyrelsen og har herunder anmodet om, at fredningen aflyses eller indskrænkes til alene at omfatte voldgraven og voldgravens kanter, men ikke selve borgbanken. Hvis styrelsens afgørelse stadfæstes, vil der ifølge klager være tale om ekspropriation.

Klager har anmodet Miljø- og Fødevarerklagenævnet om at besigtige ejendommen.

2.5 Slots- og Kulturstyrelsens bemærkninger til klagen

Slots- og Kulturstyrelsen har i bemærkninger af 18. september 2019 til klagen anført, at de udstedte påbud om retablering af forholdene ikke har karakter af ekspropriation. Styrelsen har bemærket, at museumslovens bestemmelser alene begrænser adgangen til at foretage ændringer af fortidsmindet på ejendommen, men ikke forhindrer benyttelsen af ejendommen i sig selv.

Slots- og Kulturstyrelsen har endvidere anført, at ændringer i tilstanden af et fortidsminde, som begreb i museumsloven, omhandler fysiske indgreb i selve fortidsmindet og placering af genstande og bygninger på fortidsmindet. En tilføjelse til et fortidsminde er således, ifølge styrelsen, en tilstandsændring, selv hvis det ikke kræver gravning i fortidsmindet. Styrelsen har bemærket, at karakteren af anvendelsen af fortidsmindet ikke har betydning i relation til museumslovens bestemmelser om ændringer og ikke kan godtgøre sådanne.

Slots- og Kulturstyrelsen har i forhold til klagers bemærkninger om bevisbyrden anført, at styrelsens arkiver er blevet gennemgået i forbindelse med sagens behandling, og at der er fremskaffet dokumentation for de anførte ændringer. Hvis klager er i besiddelse af oplysninger, der modsiger dette, må det være op til klager at fremlægge disse. Endvidere har styrelsen bemærket, at det efter museumslovens § 29 p, stk. 1, påhviler den til enhver tid værende ejer eller bruger af en ejendom at berigtige et ulovligt forhold.

3. Miljø- og Fødevarerklagenævnets bemærkninger og afgørelse

I sagens behandling har Miljø- og Fødevarerklagenævnets medlemmer deltaget: Birgitte Egelund Olsen (formand), landsdommerne Norman Cleaver og Henrik Twilhøj, samt de læge medlemmer Pelle Andersen-Harild, Jørgen Elikofer, Knud N. Mathiesen og Jens Vibjerg.

3.1

Miljø- og Fødevarerklagenævnets bemærkninger

Miljø- og Fødevarerklagenævnet bemærker indledningsvist, at klager har anmodet nævnet om at foretage besigtigelse af den omhandlede ejendom.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at en besigtigelse af ejendommen ikke vil kunne belyse sagen yderligere i forhold til de foreliggende oplysninger, herunder fotos af ejendommen og de påtalte forhold samt kortopslag mv.

Det følger af museumslovens § 29 e, stk. 1, 1. pkt., at der ikke må foretages ændring i tilstanden af fortidsminder. Dette gælder alle fysiske indgreb i selve fortidsmindet. Det vil sige, at ingen foranstaltninger, der indebærer en påvirkning af fortidsmindets indhold og overflade, er tilladt. Baggrunden for bestemmelsen er dels at beskytte fortidsmindet mod ødelæggelse og dels at sørge for, at fortidsminderne fremstår på en sådan måde, at man kan forstå deres oprindelige funktion.

I henhold til lovens § 29 j, stk. 1, kan kulturministeren ved Slots- og Kulturstyrelsen i særlige tilfælde gøre undtagelse fra bestemmelsen. Praksis for at meddele dispensation til indgreb i fredede fortidsminder er restriktiv. Dispensation gives sjældent, og kun når der foreligger særlige tilfælde, der kan begrunde det. Det kunne f.eks. være i forbindelse med nødvendige ændringer i form af kloakering, varme- eller vandforsyning til bygninger på et fredet fortidsminde.

Begrebet "indrettelseshensyn" vedrører det forhold, at en ulovlighed er foretaget for lang tid siden uden at være blevet opdaget eller påtalt af tilsynsmyndigheden. Indrettelseshensyn kan efter en konkret vurdering af en sags omstændigheder føre til, at en tilsynsmyndighed fortaber retten til at håndhæve forholdet, det vil sige at kræve forholdet lovliggjort. Indrettelseshensyn kan ligeledes indgå i vurderingen af, om der er tale om et sådant særligt tilfælde, der kan begrunde en dispensation.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at beskyttelsen efter museumslovens § 29 e, stk. 1, 1. pkt., ikke blot omfatter borgbanken og voldgraven, men også voldgravens ydre kant. Nævnet konstaterer derfor, at de lamper, der er placeret ved den ydre skråning ned mod voldgraven ligeledes befinder sig inden for det areal, der er omfattet af fortidsmindebeskyttelsen.

Det er Miljø- og Fødevareklagenævnets vurdering, at der ikke er grundlag for at tilsidesætte Slots- og Kulturstyrelsens vurdering og begrundelse for, at de påklagede forhold udgør en tilstandsændring i museumslovens forstand.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at der ikke er tale om et særligt tilfælde, der kan begrunde en lovliggørende dispensation. Nævnet har lagt vægt på, at forholdene på voldstedet fremstår meget synlige og virker slørende for forståelsen af voldstedets oprindelige funktion som forsvarsanlæg. Videre anføres, at praksis på området er restriktiv.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder på baggrund af oversigtsfotos og sagens oplysninger i øvrigt, at en dispensation ikke kan begrundes i indrettelseshensyn, og at der ikke i øvrigt med klagen til nævnet er fremkommet oplysninger, der kan begrunde en dispensation.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at det forhold, at den daværende myndighed på området, Skov- og Naturstyrelsen, i 1998 foretog et tilsyn på ejendommen ikke kan føre til et andet resultat. Ifølge sagens oplysninger var de nu omhandlede forhold enten ikke etableret på det pågældende tidspunkt, eller de blev i forbindelse med styrelsens tilsyn fundet ulovlige. Af relevans for denne sag blev der i forbindelse med sagen fra 1998 meddelt påbud om nedlæggelse af blandt andet en kampestensmur og påbegyndt terrassering langs nordfløjen, en solgård med sauna og halvtag ud for den nordvestlige gavl samt et afløb, der førte ud i voldgravens østlige del. Nævnet bemærker, at det allerede i forbindelse med tilsynet i 1998 er blevet påpeget, at rørgennemføringen påfører voldstedet fysisk skade, idet det virker eroderende på voldgravens banker.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at det forhold, at ejendommen ved fredningstidspunktet i 1967 var indrettet med blandt andet gårdsplads og have ikke i sig selv giver ejendommens ejer ret til at tilsidesætte museumslovens beskyttelse af fortidsminder og dermed uden forudgående dispensation at etablere lignende anlæg på andre dele af voldstedet. Nævnet har herved lagt vægt på, at museumslovens § 29 e, stk. 1, har til formål at beskytte fortidsminder mod tilstandsændringer, herunder både fysiske og visuelle ændringer af voldstedet etableret efter fredningstidspunktet.

...

3.3 Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse

Miljø- og Fødevareklagenævnet stadfæster Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse af 22. maj 2019 om afslag på lovliggørende dispensation til ændringer i tilstanden af B Voldsted (fredningsnr.: ...) på matr. nr. aa, beliggende C-vej 66 i Aalborg Kommune. Det indbetalte klagegebyr tilbagebetales ikke.

..."

Af det påbud om lovliggørelse, som Slots- og Kulturstyrelsen den 22. maj 2019 meddelte A ApS, sagens bilag E, fremgår bl.a.:

"Vi har tidligere sendt dig et varsel om påbud og partshøring om ændring i tilstanden af fortidsminde på din ejendom. Du har søgt om lovliggørende dispensation for ændringerne, hvilket er behandlet i et særskilt brev.

Afgørelse

Tilstanden er ændret ved, at (se kortbilag med numre bagerst):

1. Der er ændret på gårdspladsens udformning mod syd og tilføjet yderligere mure. Der er tidligere givet dispensation til forholdene.
2. Der er nedgravet et P-skilt lige nordvest for kosangasbeholderen og deponeret en betonring samt tagsten.
3. Der er etableret en belægning af grus som P-plads/kørevej på borgbankens vestside, som fortsætter som decideret kørevej mod nord frem mod arealerne på nordsiden af hovedfløjen. Hvor grusvejen svinger ved nordvestgavlen er den kantet med hovedstore sten på begge sider, og der er lavet en støttemur tættest ved nordvestgavlen.
4. Der er ved nordvestgavlen opført et lille muret annex, ca. 3,5 x 3,5 meter i pudset gasbeton med sortglaserede teglsten. 4 meter syd herfor, vinkelret på vestfløjen er der opført en mur (pudset gasbeton med sortglaserede teglsten). Muren er ca. 2 me-

ter høj. Imellem denne og annexet er en flisebelagt plads, der danner basis for nedgangen fra en stålvinde trappe, der føres fra overetagen.

5. Der er etableret flisebelægning på arealerne nord for hovedfløjen, hvor der er flisebelagt i fuld bredde fra hovedbygningen til broen over voldgraven, mens flisebelægningen længere mod øst er i form af en flisebelagt sti. Der er desuden anlagt bede med diverse stauder og rododendron, ligesom der er deponeret diverse planteopsatser.

6. Der er etableret flisebelægning på arealet på østsiden af østfløjen, og der er ved nordøstgavlen tillige opført en muret ovn eller grill opført i hvide sten og sortglaserede teglsten samt deponeret diverse højbede m.v. og tilplantet med bl.a. rododendronbueske.

7. Der er opsat lamper i fortidsmindet. Lamperne er opsat i yderkanten af voldgraven mod syd samt på borgbanken langs den brolagte sti mod nord, øst og nordvest.

8. Der er ført rør ud i voldgraven to steder mod nordøst og øst. Det ene afløb går omtrent fra køkkenet ud i voldgraven.

9. Der er etableret en træbygning og stentrin i kanten af voldgravens yderside mod sydvest. Forholdet er tidligere blevet påtalt.

Ændringerne er i strid med museumslovens § 29 e, stk. 1.

Slots- og Kulturstyrelsen påbyder, at ændringen skal bringes i orden ...

Du skal bringe ændringen i orden senest den 22. august 2019.

...

Begrundelse

Fortidsmindet på din ejendom er beskyttet efter museumslovens § 29 e, stk. 1. Reglen fastsætter, at der ikke må foretages ændring i tilstanden af fortidsmindet.

Tilstanden er ændret ved, at der er nedgravet genstande, henstillet eller deponeret genstande, ændret belægning, opført konstruktioner, tilplantet på fortidsmindet og ført rør ud i voldgraven (se kortbilag med numre bagerst). Der er ikke givet dispensation til ændringerne.

Ændringen er derfor en overtrædelse af museumslovens § 29 e, stk. 1.

Det er den til enhver tid værende ejer eller bruger af fortidsmindet, der skal lovliggøre et ulovligt forhold, jf. museumslovens § 29 p, stk. 1.

Styrelsen har i behandlingen af sagen taget stilling til dine høringssvar ...

...

Herunder er der anført de påtalte forhold, dine bemærkninger i høringssvaret samt Slots- og Kulturstyrelsens begrundelse

...

3. Der er etableret en belægning af grus som P-plads/kørevej på borgbankens vestside, som fortsætter som decideret kørevej mod nord frem mod arealerne på nordsi-

den af hovedfløjen. Hvor grusvejen svinger ved nordvestgavlen er den kantet med hovedstore sten på begge sider, og der er lavet en støttemur tættest ved nordvestgavlen.

- a. Du bemærker, at der ikke er etableret noget siden 1967. Arealet vest for bygningerne har altid været del af gårdspladsen og anvendes som indkørsel til privatboligen. Fjernelse af en sten strider mod fredningen. De af styrelsen i 1998 omtalte forhold var bragt i orden i juli 1998. Der er ingen terrassering eller kampestensmur.

Slots- og Kulturstyrelsen kan dokumentere, at arealet vest for bygningerne tidligere var græsbevokset og ikke indgik som en del af gårdspladsen eller som indkørsel. Ændringen kan ses foretaget mellem år 1999 og 2002 i den sydvestlige del (se vedlagte luftfotos), mens videreførelsen af vejen nord om hovedbygningen med kantstensætning kan ses at være foretaget mellem 2008 og 2010 (se vedlagte luftfotos). I denne forbindelse kan murens betegnelse som kampestensmur nord for den nordvestlige del af bygningsmassen også ses at være etableret. Fjernelsen af disse sten strider ikke mod fredningen, da stenene er tilført til fortidsmindet, og dermed ikke indgår i fortidsmindets oprindelige udformning.

4. Der er ved nordvestgavlen opført et lille muret anneks, ca. 3,5 x 3,5 meter i pudset gasbeton med sortglaserede teglsten. 4 meter syd herfor, vinkelret på vestfløjen er der opført en mur (pudset gasbeton med sortglaserede teglsten). Muren er ca. 2 meter høj. Imellem denne og annexet er en flisebelagt plads, der danner basis for nedgangen fra en stålvindeltrappe, der føres fra overetagen.

- a. Du bemærker, at det omtalte er del af bygningen fra 1645, ses på ældre foto og på kort før godkendelsen i 1998. Påbud om at fjerne terrassering, sauna, solgård eller halvtag er opfyldt inden den endelige godkendelse i 1998. Det ses af at overfladen modsat ved terrassering i dag følger bløde kurver.

Slots- og Kulturstyrelsen kan i vores dokumentation se, at det omtalte ikke er en del af den oprindelige bygning. Den ses ikke på luftfoto fra 1952 (se vedlagte luftfoto), på foto af vestgavlen fra 1954 (se vedlagte foto) og på en tegning fra 1993 (se vedlagte tegning) er bygningen der ikke, hvorfor den må være etableret efter 1993. Den fritstående mur er opført i gasbetonsten, hvilket er et byggemateriale som ikke forekom på hovedbygningens opførelstidspunkt.

5. Der er etableret flisebelægning på arealerne nord for hovedfløjen, hvor der er flisebelagt i fuld bredde fra hovedbygningen til broen over voldgraven, mens flisebelægningen længere mod øst er i form af en flisebelagt sti. Der er desuden anlagt bede med diverse stauder og rododendron, ligesom der er deponeret diverse plan-teopsatser.

- a. Du bemærker, at arealet nord for bygningen har været have siden 1645. Fliserne lå der også i 1967. Forholdene har afgørende betydning for ejendommens drift og anvendelse som bolig. Der findes ingen skader på voldstedet. Det strider ikke mod fredningen at fortsætte havebenyttelse, der allerede var her i 1967. Beplantning, terrasse og stier ses på luftfoto fra 1954. Havemøbler og blomsterkrukker kan lovligt opstilles i haven og er ikke deponering. Det er uden betydning om haven anvendes til urter eller prydbuske.

Slots- og Kulturstyrelsen kan ikke i vores dokumentation se, at etableringen af belægningen til terrasse og sti er sket før meddelelsen af fredningen. Beplantning, ter-

rasse og belagte stier kan ikke ses på luftfotos fra 1954 eller øvrige fotos fra 1954, og der er derfor tale om ændringer af det fredede fortidsminde. Henstilling af genstande, der ikke er hjemmehørende på fortidsmindet kan ikke tillades ifølge museumsloven, da elementerne forstyrrer oplevelsen af fortidsmindet som et voldsted. Ligeledes er tilplantning ikke tilladt på fortidsminder, både fordi tilplantning af eksempelvis prydbuske involverer gravning i fortidsmindet, som kan forstyrre de arkæologiske lag, og derudover kan rodnettet fra de tilplantede elementer ligeledes forstyrre de arkæologiske lag, Desuden kan tilplantningen i sig selv ligeledes forstyrre oplevelsen af fortidsmindet som et voldsted.

6. Der er etableret flisebelægning på arealet på østsiden af østfløjen, og der er ved nordøstgavlen tillige opført en muret ovn eller grill opført i hvide sten og sortglaserede teglsten samt deponeret diverse højbede m.v. og tilplantet med bl.a. rodendronbuske.

- a. Du bemærker, at den omtalte flisegang på østsiden af bygningen er fra før fredningen i 1967. Røgeovnen er fra før 1998 og nødvendig for ejendommens drift som restaurant. Der findes ingen "opbygget af pallerammer". Have kan fortsat anvendes som have. Det kræver ikke tilladelse at slå græs eller pleje havens planter.

Det kræver ikke dispensation at slå græs eller pleje havens planter, så længe dette ikke berører fortidsmindets arkæologiske lag. Et eksempel kan være ved fældning af træer, hvor træer gerne må skæres over ved jordoverfladen, men må ikke graves eller fræses op, og hugstaffald skal fjernes fra fortidsmindet. Pleje af planter omfatter ikke ny tilplantning, da dette ikke er tilladt jf. museumsloven.

Slots- og Kulturstyrelsen kan ikke i vores dokumentation se, at etableringen af belægningen til stien på østsiden er sket før meddelelsen af fredningen, og denne kan ikke ses på luftfotos fra 1954. Der er derfor tale om en ændring af det fredede fortidsminde. Røgeovnen er etableret efter 1998, og den ses blandt andet ikke på en detailopmåling af voldstedet fra juni 1998 (se vedlagt kort). På luftfotos ses den først sikkert fra 2010 (se vedlagt luftfoto). Røgeovnen er derfor en ændring af fortidsmindet. Ansøgningen om dispensation til at beholde forholdene er behandlet i en særskilt afgørelse om dispensation.

7. Der er opsat lamper i fortidsmindet. Lamperne er opsat i yderkanten af voldgraven mod syd samt på borgbanken langs den brolagte sti mod nord, øst og nordvest.

- a. Du bemærker, at anvendelse af arealet til have og gårdsplads herunder belysning er en lovlig anvendelse for beboerne og virksomheden og kræver ikke tilladelse.

Anvendelsen af arealet til hhv. have og gårdsplads overtræder ikke museumsloven, så længe der ikke foretages ændringer af fortidsmindet. Belysning udendørs kræver dels indgreb i fortidsmindets overflade, ligesom belysningen ændrer oplevelsen af fortidsmindet. Etableringen af belysning er derfor en ændring af fortidsmindet, der overtræder museumslovens § 29 e. Ansøgningen om dispensation til at beholde forholdene er behandlet i en særskilt afgørelse om dispensation.

8. Der er ført rør ud i voldgraven to steder mod nordøst og øst. Det ene afløb går omtrent fra køkkenet ud i voldgraven.

a. Du bemærker, at der ikke løber rør fra køkkenet ud i graven. Der løber rør til afledning af tagvand ud i graven, hvilket ikke er i strid med fredningen. Taget er fra 1645 og har afledt vand siden opførelsen.

Det er ikke tilladt at tilføre vand til voldgraven uden forudgående tilladelse fra Slots- og Kulturstyrelsen. Forholdet blev påtalt i 1998, hvor der i forbindelse med det udstedte påbud vedr. nr. 16 står, at vandafstrømningen fra afløbet har undergravet skråningen, hvorfor afløbet påbydes fjernet og skaderne på voldgravens sider udbedret per 1. juli 1998. Alle etablerede afløb i voldgraven overtræder museumsloven, da der er tale om ændringer af fortidsmindet. Ansøgningen om dispensation til at beholde forholdene er behandlet i en særskilt afgørelse om dispensation.
..."

Som bilag til påbuddet er optrykt en række fotos samt en detailopmåling af voldstedet foretaget i juni 1998.

Der har været fremlagt en skrivelse af 10. februar 1998 fra Slots- og Kulturstyrelsen til ejendommens daværende ejer, D, hvoraf det omtalte påbud om fjernelse af et afløb i voldgraven fremgår. Af skrivelsen fremgår, at styrelsen den 4. november 1997 foretog en besigtigelse af voldstedet med det formål at konstatere og lokalisere overtrædelser af naturbeskyttelseslovens bestemmelser om fortidsminder med henblik på en samlet vurdering af spørgsmålet om lovliggørelse. Videre fremgår, at man i forbindelse med tilsynet havde konstateret 17 forhold, som var etableret uden fornøden tilladelse fra styrelsen. Ved skrivelsen meddelte styrelsen tilladelse til bibeholdelse af en del af disse forhold, herunder en urtehave omsat med sveller ud for østfløjen, mens ejeren – udover afløbet i voldgraven – blev påbudt at fjerne bl.a. en kampestensmur og en påbegyndt terrassering på nordsiden af hovedbygningen samt en solgård, der i bilag til skrivelsen er beskrevet som et halvtag med støttemur og sauna. Som sagens bilag J har været fremlagt et oversigtskort over de forhold, der er omtalt i skrivelsen, og deres placering på voldstedet. Det er oplyst, at forholdene er lovliggjort.

Der har været fremlagt fotos af ejendommen, herunder luftfotos fra perioden 1954-2020. Som bilag I har været fremlagt fotos af ejendommen, og som bilag K har været fremlagt en situationsplan, der angiver at være baseret på luftfotos, og som er dateret 15. marts 1998. Begge bilag er efter det oplyste indgået i Slots- og Kulturstyrelsens sagsakter vedrørende forløbet i 1997/1998.

Den fredningstekst, der i 1967 er tinglyst på ejendommen, er sålydende:

"**B voldsted:** Voldstedet består af en kvadratisk borgbanke, hvis topflade måler ca. 55 x 55 m. Den er omgivet af en vandfyldt voldgrav, der ved den sydvestre side er ca. 16 m bred, mens den på de øvrige sider måler ca. 19 m. Over den sydvestre voldgrav fører en 4,5 m bred bro. En smallere bro er ført over den nordøstre voldgrav. På borgbanken er opført den i henhold til bygningsfredningsloven i klasse A fredede

hovedbygning. Det fredede areal måler i nordvest-sydøst 95 m og i sydvest-nordøst 91 m, og fredningsgrænsen går langs voldgravens ydre kant.

Ovennævnte mindesmærke må ikke udjævnes, ændres eller på nogen måde beskadiges ved pløjning, gravning, beplantning, bebyggelse eller henkastning af jord, sten og affald. Oprensning af voldgraven samt forsætlig ændring af vandstanden må ikke ske uden Nationalmuseets tilladelse. Træhugst er forbeholdt ejeren."

Forklaringer

Der er afgivet forklaring af tidligere direktør i A ApS E og af vidnet F.

E har forklaret, at A ApS købte den omhandlende ejendom af et konkursbo i 2009. På det tidspunkt var han direktør i selskabet. Han er kommet på ejendommen siden 1989 og kender den meget godt.

Om pkt. 1 i selskabets påstand, en kørevej/parkeringsplads på borgbankens vestside, herunder kantning med større sten og etablering af en støttemur, har han forklaret, at der på vestsiden af ejendommen mod nord går en brandvej rundt om bygningen. Den vej var der også, da A ApS overtog ejendommen i 2009. Der skal være en brandvej på ejendommen. Der var oprindeligt et stort køkken i nordfløjens vestlige hjørne ved det såkaldte anneks. Man kunne tilgå køkkenet gennem en port på det sted, hvor der på rids i ekstraktens side 52 er markeret nummer 23. Man har med sikkerhed altid kunnet køre op til porten, idet det ellers har været umuligt at transportere mad til det store folkehold ind i det oprindelige køkken. Hele arealet mod vest har været en gårdsplads, både mellem og uden for fløjene, uanset om det har været græsbevokset eller revet. Hvis der rives jævnlige, er der grus på området, men hvis der ikke rives, vokser der græs. Den mur mod sydvest, der ses foran den røde bil på luftfoto fra 1999 i ekstrakten side 145 øverst, står der stadig. I dag er den bare ikke længere forsynet med en låge ind til pladsen mod vest. I stedet er der et hul, hvor lågen var. På det øverste foto i ekstrakten side 73 ser man hvide stolper forbundet med kæder. De har været der altid og er sat for at afgrænse gårdspladsen. Stensætningen, der ses på det nederste foto samme side, var der i hvert fald i 1999.

Om pkt. 2 i selskabets påstand, muret anneks og mur ved nordvestgavlen, har han forklaret, at muren er en del af den oprindelige bygning. Den stod der i 1998 tillige med "knasten", som er en del af bygningen og derfor ikke et anneks. Begge dele ses på fotos side 75 i ekstrakten. "Knasten" bliver, så vidt han ved, ikke benyttet i dag, men den har tidligere været brugt som fadebur eller sauna. Den er en del af ejendommens private bolig.

Om pkt. 3 i selskabets påstand, flisebelagt plads ved nordvestgavlen, har han forklaret, at fliserne var der i 2009 og ifølge rids i ekstrakten side 52 også i 1999. Til højre på nederste foto i ekstraktens side 75 kan man se lidt af den gamle køk-

kenport samt fliserne under vindeltrappen. Fliserne er en del af gårdspladsen ud for indgangen til det oprindelige køkken. Det har været nødvendigt med fliser på dette sted for at undgå, at der kom mudder ind i køkkenet.

Om pkt. 4 i selskabets påstand, flisebelægning på arealerne nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken, har han forklaret, at flisebelægningen ses på luftfoto fra 1999 i ekstrakten side 72 øverst til højre. Sådan ser det også ud i dag. Flisebelægningen mod nord ses af ekstrakten side 74 øverst, og flisebelægningen mod øst ses af samme side nederst, hvor man til højre også ser lidt af døren ind til det nuværende køkken. Denne dør blev også brugt i 2009. Det oprindelige køkken blev nedlagt omkring 1970 og er nu bygget om til restaurant. Der må altid have været fliser eller lignende rundt om ejendommen, da det altid har været nødvendigt at transportere madvarer til køkkenet med f.eks. trillebør. Det er ikke usædvanligt, at der til den nuværende restaurant leveres cirka 1 ton mad og drikke om ugen. Mad og drikke leveres i bil og læsses af 50-60 meter fra køkkendøren og køres resten af vejen ned til køkkenet i trillebør eller trækvogn ad den flisesti, som ses på det nederste billede på side 74. Det er derfor nødvendigt med en ordentlig adgangsvej til køkkenet. Hvis fliserne rundt om bygningen fjernes, må restauranten lukke.

Om pkt. 5 i selskabets påstand, bede med stauder og rododendron og højbede på borgbanken nord og øst for bygningen, har han forklaret, at man i ekstraktens side 74 nederst kan se, at der bag røgeovnen står højbede og en større langsomtvoksende rododendron, som er mindst 20 år gammel. Der blev givet tilladelse til højbedene med sveller i 1998. Han har aldrig set andet, end at der var planter som en del af havanlægget på ejendommen.

Om det deponi af planteopsatser, der er omhandlet af pkt. 6 i selskabets påstand, har han forklaret, at krukkerne ses på det øverste foto i ekstraktens side 74. Der er efter hans opfattelse ikke tale om deponi. Der er tale om blomsterkrukker, som er en naturlig del af en terrasse på samme måde som borde og stole. Det er ikke ham, der har placeret krukkerne på terrassen. De har altid stået der.

Den murede røgeovn, der er omhandlet af pkt. 7 i selskabets påstand, ses på det nederste billede i ekstraktens side 74. Han ved ikke, hvornår den blev bygget, men den var der i hvert fald i 2009. Røgeovnen er en del af restaurationsdriften, idet den bruges til at lave røgvarer. Der må ikke ryges mad indenfor, hvorfor det er nødvendigt, at den står uden for, men stadig tæt på køkkenet. Røgeovnen er nok cirka 60 x 80 cm i grundareal og 1,5-2 meter høj.

Om pkt. 8 i selskabets påstand, lamper i fortidsmindet, har han forklaret, at der ses lamper på fotos fra 1997 og 1999, herunder i ekstrakten side 44. Det er den slags lamper, der står over det hele. Han har fået at vide, at de er opsat i 1977.

Han har selv set lamper på ejendommen i 1989. Lampen til højre i billedet nederst på ekstraktens side 76 står efter hans opfattelse uden for fredningsgrænsen, idet den står på de flade arealer. Grænsen starter ved skrænten. Lampen ses også på billedet på side 77. Lamperne står langs voldgraven. Det ville være livsfarligt ikke at have belysning langs voldgraven, idet gæsterne færdes på ejendommen i mørke. Det er selvsagt, at der altid har været lys på ejendommen.

Om pkt. 9 i selskabets påstand, rørgennemføring fra borgbanken ud i voldgraven, har han forklaret, at han mener, at det afløb, der blev påbudt fjernet i 1998, er fjernet. Det har D fortalt ham. Der føres ikke vand ud i voldgraven fra køkkenet. Ejendommen er kloakeret, så spildevandet ledes til rensningsanlægget. Det er tagvand, der ledes ud i voldgraven. Det er for at beskytte voldstedet, idet det vil erodere, hvis ikke vandet fra taget ledes i voldgraven. På det nederste foto i ekstrakten side 103 ses to hvide rør. Det er varmerør, og det er ikke det rør, der er omtalt i afgørelsen fra 1998. Han har ikke selv lagt nogen rør ned. Voldgraven er gravet som en grøft, ikke i forsvarshenseende. Det er alene en æstetisk ting. Der har aldrig været forsvarsmæssige grunde til at anlægge en voldgrav på ejendommen. Det er heller ikke en borgbanke.

Tegningen på side 63 er udarbejdet i 1998 i forbindelse med et projekt, der aldrig blev til noget.

F har forklaret, at han har arbejdet på fuld tid på G Slotshotel fra 1996 til sidst i 1997 og igen i 2002-2004. Han har haft sin gang på stedet siden starten af 1990'erne, idet han da havde weekendarbejde på stedet som alt-mulig-mand. Han kender derfor stedet som sin egen bukselomme.

I 1998 kunne man ikke køre på borgbankens vestside hele vejen frem til nordsiden. Der var en mudret græsplæne og ikke perlegrus som i dag. Der stod en mur, der gik helt ud til voldgraven, neden for tårnet i vestfløjen. Muren var forsynet med en smal dør, som man kunne gå igennem. Noget af den mur blev revet ned i 2002. Man ser muren på foto i ekstrakten side 103 øverst. Bag muren havde den daværende ejer, D, en slags have. Annekset på dette sted blev bygget i starten af 1990'erne. Også dengang lå der fliser rundt om annekset. Der var endvidere en anden mur ved vestfløjens sydvestlige hjørne. Den var forsynet med en dør, som en bil ikke kunne komme igennem.

Terrassen, som ses på foto i ekstrakten side 101 nederst, har han lagt i 1997. I 1998 så det ud som på billedet, bortset fra, at der dengang ikke var opsat krukker. Han lagde flisegangen, som ses på det øverste foto på side 102, i forbindelse med, at han lagde terrassen. Der havde også været fliser før, men de blev pillet op i forbindelse med, at der blev lavet nyt køkken i 1996. De fliser, han lagde på terrassen, lå på en lidt anden måde end hvad ses af billedet side 101,

men de dækkede nogenlunde samme areal. Da han lagde terrassen, stod der et stort træ på stedet, som han lagde fliser rundt om. Hvor træet stod, er der nu lagt fliser.

Dengang han arbejdede på stedet, løb overfladevand fra taget bare ud på jorden.

Planterne på østsiden, som ses på det øverste foto i ekstrakten side 102, blev flyttet dertil fra et sted på nordsiden af ejendommen i 1996 i forbindelse med, at der blev lavet nyt køkken. Planterne, der ses på det nederste foto på side 101, var der ikke, dengang han arbejdede der. Røgeovnen, som ses på det øverste foto på side 102, blev opført omkring 2003. Det er han helt sikker på.

De sten, som indgår i kantsætningen, som ses på foto øverst side 101, har tidligere været et andet sted på ejendommen. De er blevet flyttet til dette sted efter 2006. Det ved han, for han var forbi i 2006, og da var stensætningen ikke lavet.

De hvide sten med kæder imellem, som ses på det nederste foto på side 100, har altid været der. De er sat op før 1990.

I 1990 var der opsat lamper overalt langs voldgraven og vejen. Det var samme slags lamper som den, der ses på foto i ekstrakten side 216.

Han ved ikke, hvordan man kom op til det oprindelige køkken, men man kunne nok køre eller gå dertil.

Parternes synspunkter

A ApS har i sit påstandsdokument anført:

" ...

Til støtte for påstanden gøres gældende:

- At alle ændringerne eller i hvert fald broderparten er sket før 1997/1998, hvor Skov-og Naturstyrelsen besigtigede ejendommen.
- At ændringerne ikke på daværende tidspunkt blev påtalt, hvorfor forholdene ikke nu kan kræves ændret grundet den udviste langvarige passivitet samt indrettelses synspunktet, hvorved bemærkes, at sagsøger, jf. tingbogen, erhvervede ejendommen d. 1.7.2009 og således var i god tro.
- At de ganske få ændringer, som sagsøger har udført i sin ejertid, har været nødvendiggjort af hensyn til bevarelse af fortidsmindet eller den fortsatte benyttelse af ejendommen, og er bagatelagte uden betydning for den visuelle opfattelse af fortidsmindet.

...

Med hensyn til annekset, jf. specifikation nr. 2 i påstanden, bemærkes, at bygningen er indtegnet på bilag J, og fremgår også af bilag E side 23, som af sagsøgte er angivet til at være detailopmåling foretaget i 1998.

Det bemærkes også, at bilag K er en langt ældre tegning jf. herved også de optagne fotos fra 1998, hvorfor bilaget ikke ses at have nogen relevans.
..."

Miljø- og Fødevareklagenævnet har i sit påstandsdokument anført:

"...

4.1. Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse er lovlige og gyldig

Til støtte for påstanden om frifindelse gøres det overordnet gældende, at Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse af 9. november 2020 (bilag 1) er lovlige og gyldige.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har med rette stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afslag på dispensation af 22. maj 2019 (bilag A) fra museumslovens § 29 e, stk. 1, til ændringer i tilstanden af B Voldsted (fredningsnr.: ...) på ejendommen beliggende matr.nr. aa, beliggende C-vej 66 i Aalborg Kommune.

Afgørelsen er ikke truffet på et mangelfuldt eller fejlagtigt grundlag, og den er ikke behæftet med fejl eller mangler, som medfører, at afgørelsen er ugyldig.

Der er ikke under retssagen fremkommet væsentlige nye oplysninger af betydning for sagen.

Der er ikke grundlag for at tilsidesætte Miljø- og Fødevareklagenævnets vurdering af, at der ikke er tale om særlige tilfælde, som kan begrunde dispensation. Miljø- og Fødevareklagenævnet har med rette lagt vægt på, at de omhandlede forhold på voldstedet fremstår meget synlige og virker slørende for forståelsen af voldstedets oprindelige funktion som forsvarsanlæg.

4.2. Forholdenes etableringstidspunkt

Sagsøger gør gældende, at forholdene er etableret inden fredningen i 1967 eller inden besigtigelsen i 1997.

Miljø- og Fødevareklagenævnet gør heroverfor gældende, at sagsøger ikke har godtgjort, at forholdene var etableret før fredningen eller besigtigelsen. Det fremgår af sagens oplysninger, at forholdene er etableret i perioden 2002-2019, jf. nærmere nedenfor. De af sagsøger fremlagte fotos mv. dokumenterer ikke, at forholdene var til stede hverken på fredningstidspunktet eller ved besigtigelsen i 1997.

4.2.1. Kørevej/parkeringsplads på borgbankens vestside og frem mod nordsiden, herunder kantning med sten og støttemur ved nordvestgavlen (forhold 1)

Luftfotos (bilag H) viser, at kørevej med grus og indkørsel mod nordvest, herunder kantning med større sten og etablering af støttemur, tidligst ses på luftfotos i perioden 2002-2010. Foto af den grusbelagte kørevej og kantningen ses i bilag E, side 24.

Det bestrides, at forholdene har været uændrede siden opførelsen af ejendommen, og at forholdene var til stede ved Skov- og Naturstyrelsens besigtigelse i 1997, herunder at stenene omtales i afgørelsen fra 1998 (bilag C). Det bemærkes hertil, at styrelsen ved sin afgørelse i 1998 (bilag C) ikke gav tilladelse til, at opgravet materiale i form af *sten* kunne blive liggende nord for bygningen, sådan som det er anført af sagsøger. Styrelsen gav derimod tilladelse til, at opgravet materiale i form af *oplagt jordmateriale* kunne blive liggende på kanten af voldgraven, jf. bilag C, side 5. Det i afgørelsen omtalte forhold var ikke placeret nord for bygningen, men øst for bygningen, jf. også Skov- og Naturstyrelsens oversigtskort fra 1997 (bilag J). Forholdene fremgår heller ikke af situationsplanen fra 1998 i bilag K.

4.2.2. Muret anneks og mur ved nordvestgavlen (forhold 2)

Luftfotos (bilag H) viser, at muret anneks og mur ved gavlen mod nordvest tidligst fremgår af luftfoto fra 2010. Luftfoto fra 1999 sammenholdt med de senere luftfotos viser, at bygningens konstruktion i det nordvestlige hjørne ses væsentligt ændret efter 1999, og at området ved den nordvestlige gavl fremstår tomt i 1999. Foto af det murede anneks ses i bilag E, side 25, og foto af muren ses på side 26. Begge dele er opført i pudset gasbeton, jf. styrelsens afgørelser (bilag A og E).

Det bestrides, at muret anneks og mur ved nordvestgavlen er etableret før fredningen, ligesom det bestrides, at forholdene var etableret i 1997. Det bemærkes hertil, at muret anneks og mur ved nordvestgavlen ikke fremgår af situationsplanen fra 1998 fra Slots- og Kulturstyrelsens sagsakter (bilag K). Der henvises desuden til bilag E, side 22-23, som viser, at der hverken på fotos fra 1954 eller tegninger fra 1993 ses et anneks på vestsiden.

4.2.3. Flisebelagt plads ved nordvestgavlen og flisebelægning på arealerne nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken (forhold 3 og 4)

Luftfotos (bilag H) viser, at flisebelagt plads ved gavl mod nordvest (forhold 3) først ses af luftfotos fra 2002-2004. En vis belægning på arealerne nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken (forhold 4) ses på luftfotos i perioden 1999-2004. På luftfoto fra 2010 ses belægningen på arealerne nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken (forhold 4) ændret og mere markant fremtrædende samt udvidet i forhold til luftfotos fra 1999-2004. Flisebelægningerne ses på fotos i bilag E, side 24 og 25.

Det bestrides, at de nuværende flisebelægninger er etableret før fredningen, ligesom det bestrides, at flisebelægningerne var etableret i 1997.

De af sagsøger fremlagte fotos mv. dokumenterer ikke, at forholdene var til stede ved besigtigelsen i 1997.

4.2.4. Bede med diverse stauder og rododendron på borgbanken nord og øst for bygningerne samt diverse planteopsatser og højbede mv. nord og øst for bygningerne (forhold 5 og 6)

Luftfotos (bilag H) viser, at beplantningen øst for bygningen samt bede med stauder og rododendron nord for bygningerne først ses i 2010. Planteopsatser mv. ses først i 2019. Foto af bede og planteopsatser ses i bilag E, side 24.

Det bestrides, at der er tale om forhold etableret før fredningen, ligesom det bestrides, at forholdene var etableret i 1997. Det af sagsøger anførte om, at der har været planter de pågældende steder siden 1977/1978 bestrides.

4.2.5. Røgeovn (forhold 7)

Luftfotos (bilag H) viser, at ovnen først ses på luftfotos fra 2010. Foto af røgeovnen ses i bilag E, side 25.

Sagsøger anfører, at det ikke er sagsøger, der har opført røgeovnen, og at den tidligere ejer har oplyst, at han ikke har lavet bygningstilføjelser efter besigtigelsen i 1997. Hertil bemærkes, at det påhviler den til enhver tid værende ejer eller bruger af en ejendom at berigtige et ulovlig forhold, jf. museumslovens § 29 p, stk. 1. Røgeovnen fremgår ikke af detailopmåling af voldstedet fra juni 1998 (bilag E, side 23). Det af sagsøger oplyste om røgeovnen, herunder at den tidligere ejer til sagsøger har oplyst, at han ikke har lavet bygningstilføjelser efter besigtigelsen i 1997, støttes således ikke af sagens dokumenter.

Det bestrides, at røgeovnen er etableret før fredningen, ligesom det bestrides, at ovnen var etableret i 1997.

4.2.6. Lamper (forhold 8)

Lamperne kan ikke ses på luftfotos (bilag H). Foto af lamperne ses i bilag E, side 27, samt bilag 3, side 4- 5 og 9.

Det bestrides, at etablering af lamperne i fortidsmindet er sket før besigtigelsen i 1997.

4.2.7. Rørgennemføring (forhold 9)

Rørgennemføringen kan ikke ses på luftfotos (bilag H). Foto af afløbet ses i bilag E, side 26.

Det bestrides, at etablering af rørgennemføring fra borgbanken ud i voldgraven mod nordøst og øst tidsmæssigt ligger forud for fredningen og besigtigelsen i 1997.

Det af sagsøger anførte om, at det er evident, at regnvandet fra taget på ejendommen skal ledes et sted hen, godtgør ikke, at den omhandlede rørføring er etableret før fredningen eller før besigtigelsen i 1997. At en anden rørføring blev påtalt i 1997, taler desuden imod, at der allerede på det pågældende tidspunkt var etableret en anden rørføring, som styrelsen overså.

4.3. Ændringerne er ikke nødvendige eller til fordel for fortidsmindet

Sagsøger gør gældende, at de etablerede ændringer er nødvendige som følge af ejendommens anvendelse som hotel, og at der derfor bør gives dispensation.

Miljø- og Fødevarerklagenævnet gør heroverfor gældende, at forholdene ikke kan anses for nødvendige ændringer, idet der ikke er tale om ændringer i form af f.eks. nødvendig kloakering, varme- eller vandforsyning til bygningen. Det forhold, at bygningen anvendes som hotel, kan ikke føre til en anden vurdering af ændringernes nødvendighed.

Det fastholdes, at flisebelæggningerne ikke kan anses for en nødvendig ændring. Sagsøgers oplysninger om, at det ikke er muligt at transportere varer til hotellets køkken uden flisebelægningen, bestrides.

I forhold til det af sagsøger anførte om, at røgeovnen er en nødvendig del af restaurationen, fastholdes det, at den opførte røgeovn ikke kan anses for en nødvendig ændring, der skal meddeles dispensation til. At ovnen ifølge sagsøger af arbejdsmiljømæssige årsager ikke kan placeres indenfor i køkkenet, ændrer ikke herved.

Heller ikke rørgennemføringen kan anses for en nødvendig ændring, der skal meddeles dispensation til. Der henvises til det af Slots- og Kulturstyrelsen i bilag A, side 4 nederst, anførte om, at det ikke er en nødvendig ændring for at aflede tagvand, at der nedgraves rør i voldgravens sider. Der findes andre løsninger, som ikke skader fortidsmindet.

Lamperne kan heller ikke anses for en nødvendig ændring, der skal meddeles dispensation til. Det af sagsøger anførte om hotelgæsternes sikkerhed kan ikke begrunde lovliggørende dispensation til de etablerede lamper.

Det af sagsøger anførte om, at visse af ændringerne har været nødvendiggjort af hensyn til bevarelse af fortidsmindet og er uden betydning for den visuelle opfattelse af fortidsmindet, bestrides. Ingen af de omhandlede ændringer i fortidsmindet kan anses for at være nødvendiggjort af hensyn til bevarelse af fortidsmindet. Forholdene fremstår derimod meget synlige og virker slørende for forståelsen af voldstedets oprindelige funktion som forsvarsanlæg. Der er ikke tale om ændrin-

ger, der forbedrer forholdene for fortidsmindet eller dets formidling som fortidsminde.

4.4 Der skal ikke gives dispensation som følge af et indrettelseshensyn eller passivitet

Sagsøger gør gældende, at dispensation til ændringerne i fortidsmindet bør gives som følge af et indrettelseshensyn, ligesom sagsøger anfører, at retten til at kræve ændringer er bortfaldet som følge af langvarig passivitet. Det bestrides.

I forhold til sagsøgers anbringende om, at visse af ændringerne er foretaget før sagsøgers erhvervelse af ejendommen i 2009, bemærkes, at det påhviler den til enhver tid værende ejer eller bruger af en ejendom at berigtige et ulovligt forhold, jf. museumslovens § 29 p, stk. 1. Som beskrevet under sagsfremstillingen fremgår det af luftfotos, at forholdene er etableret i perioden 2002-2019.

Til det af sagsøger anførte om Skov- og Naturstyrelsens besigtigelse i 1997 bemærkes, at de nu omhandlede forhold ifølge sagens oplysninger ikke var etableret på det pågældende tidspunkt.

Det bestrides på den baggrund, at styrelsen skulle have overset allerede etablerede ulovlige forhold i 1997. Der foreligger ikke passivitet i forhold til forløbet i 1997/1998, som angik andre forhold.

Den forløbne tid fra forholdenes etablering (i perioden 2002-2019, jf. luftfotos) og til besigtigelsen og varslingen i februar 2019 betyder ikke, at et indrettelseshensyn til sagsøger vejer tungere end bevaringshensynet som følger af museumsloven. Det bemærkes hertil, at størstedelen af forholdene er etableret af sagsøger i ond tro. Den forløbne tid kan derfor ikke begrunde en dispensation.

..."

Parterne har under hovedforhandlingen nærmere redegjort for deres opfattelse af sagen.

Retten's begrundelse og resultat

B Voldsted, som er fredet i 1967, er beskyttet som fortidsminde i henhold til museumslovens § 29 e, stk. 1, jf. stk. 2, jf. bilag 1, kapitel 2, nr. 5.

Efter museumslovens § 29 e, stk. 1, må der ikke foretages ændringer i tilstanden af fortidsminder, medmindre ændringen er af underordnet betydning. Som anført i Miljø- og Fødevarenevnets afgørelse medfører forbuddet, at ingen foranstaltninger, der indebærer en påvirkning af fortidsmindets indhold og overflade, er tilladt. Som sagen er forelagt, lægger retten til grund, at de forhold, der er omhandlet af denne sag, indebærer en overtrædelse af § 29 e, stk. 1.

Efter museumslovens § 29 j kan der meddeles dispensation fra § 29 e, stk. 1. Der er ikke meddelt dispensation til de forhold, der er omhandlet af denne sag.

Ud over de tilfælde, hvor der meddeles dispensation efter museumslovens § 29 j, kan tilsynsmyndigheden ud fra et indrettelseshensyn eller som følge af passivitet fortabe retten til at kræve et forhold, der er etableret i strid med forbuddet i § 29 e, lovliggjort, hvis forholdet er begået for lang tid siden uden at være opdaget eller påtalt af tilsynsmyndigheden.

A ApS har gjort gældende, at størstedelen af de forhold, der er omhandlet af denne sag, allerede var etableret, da Skov- og Naturstyrelsen besigtigede voldstedet i november 1997, og at de dengang ikke blev påtalt og derfor ikke nu kan kræves ændret. Hertil bemærker retten om de enkelte forhold:

1. Kørevej/parkeringsplads mv.

På luftfoto af voldstedet fra 1999 ses arealet på borgbankens vestside og frem mod nordsiden græsbevokset, og kørende adgang til arealet ses spærret af en mur mod sydvest. På samme luftfoto ses ikke kantstensætning eller støttemur mod nordvest. På den baggrund, og i lyset af vidnet F's forklaring om forholdene på stedet i 1998, finder retten det ikke godtgjort, at der på tidspunktet for Skov- og Naturstyrelsens tilsyn i 1997 var etableret de af dette punkt omhandlede forhold.

2 og 3. Muret anneks og mur ved nordvestgavlen og flisebelagt plads ved nordvestgavlen

Hverken anneks eller mur ses på luftfotos fra 1952, på foto af vestgavlen fra 1954 eller på tegning af facaden mod vest fra 1993. De ses heller ikke på luftfoto fra 1999. Begge dele ses på luftfotos fra 2008 og 2010. Tilsvarende ses den flisebelagte plads mellem anneks og muren ikke på luftfoto fra 1999. På oversigtskort over de i 1997 omtalte forhold ses på det pågældende sted den solgård, som Skov- og Naturstyrelsen i 1998 påbød fjernet. Herefter finder retten det ikke godtgjort, at forholdene, som de fremstår i dag, var etableret i 1997.

4. Flisebelægning nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken

Af luftfotos af voldstedet ses, at det areal mod nord, der nu er flisebelagt, løbende er blevet udvidet siden 1954. I dag fremstår arealet på luftfoto fra 2020 flisebelagt i fuld bredde ud fra bygningen til den nordlige bro over voldgraven.

Ved Skov- og Naturstyrelsens afgørelse af 10. februar 1998 blev ejendommens daværende ejer pålagt at fjerne en påbegyndt terrassering på nordsiden af bygningen. Det kan på den baggrund lægges til grund, at den daværende flisebelægning på nordsiden blev konstateret og påtalt i forbindelse med tilsynet i 1997.

Flisebelægningen langs østsiden af borgbanken er ikke omtalt i afgørelsen af 10. februar 1998. En sti med en form for belægning, der løbende er udvidet, ses af luftfotos fra 1999 og senere. Stien fremstår i 1999 smalledere og med en anden belægning end i dag. Retten finder det på den baggrund ikke godtgjort, at stien i 1997 var flisebelagt.

5. Bede med diverse stauder og rhododendron og højbede på borgbanken nord og øst for bygningerne

Ved Skov- og Naturstyrelsens afgørelse af 10. februar 1998 blev der meddelt tilladelse til bibeholdelse af en urtehave omsat med sveller ud for østfløjen. Anden beplantning er ikke omtalt i afgørelsen. Retten finder det under hensyn til fredningen af voldstedet ubetænkeligt at lægge til grund, at andre bede eller prydbepantninger ville have været omtalt i afgørelsen, hvis de havde været etableret da. Med bemærkning, at de højbede, som ses af foto i sagen, og som fremstår som bygget af brædder påsat metalbeslag, ikke har karakter af urtehave omsat med sveller, lægger retten derfor til grund, at de bede, højbede og beplantninger, der er omhandlet af dette punkt, er etableret efter tilsynet i 1997.

6. Deponi af planteopsatser nord og øst for bygningerne

Af luftfoto fra 2019 ses de omhandlede planteopsatser nord for bygningen. Opsatserne ses ikke på luftfoto fra 2010, og retten lægger derfor til grund, at de er placeret på stedet efter 1997.

7. Muret røgeovn

Vidnet F har forklaret, at røgeovnen blev opført omkring 2003. Herefter, og da den ikke ses på luftfotos før 2010, lægger retten til grund, at den er opført på stedet efter 1997.

8. Lamper i fortidsmindet

Lamperne lader sig ikke se af luftfotos og ses heller ikke af fotos af voldstedet fra 1997. Vidnet F har imidlertid forklaret, at der i 1990 var opsat lamper overalt langs voldgraven og vejen, og at det var de samme lamper som den, der ses af et nyere foto i sagen. E har forklaret i overensstemmelse hermed. Uanset, der er i afgørelsen fra 1998 ikke er gjort bemærkninger herom, finder retten det på den baggrund tilstrækkelig godtgjort, at der allerede i 1997 var opsat lamper på voldstedet.

9. Rørgennemføring fra borgbanken ud i voldgraven

Ved Skov- og Naturstyrelsens afgørelse af 10. februar 1998 blev der meddelt den daværende ejer påbud om at fjerne et afløb i den nordre voldgrav. Det må have formodningen imod sig, at der dengang har været andre rørføringer ud voldgraven, som ikke blev påtalt, og retten finder det derfor ikke godtgjort, at den nuværende rørgennemføring fandtes allerede på tidspunktet for tilsynet i 1997.

Da det således ikke er godtgjort, at de forhold, der er omhandlet af denne sag, bortset fra lamperne omfattet af pkt. 8, fandtes på ejendommen, da Skov- og Naturstyrelsen besigtigede denne i 1997, er der ikke grundlag for at fastslå, at tilsynsmyndigheden som følge af et indrettelseshensyn er afskåret fra at kræve lovliggørelse af punkterne 1-7 og 9. Den omstændighed, at nogle af forholdene kan være etableret før A ApS' overtagelse af ejendommen i 2009 kan ikke ændre herved, idet det efter museumslovens § 29 p, stk. 1, påhviler den til enhver tid værende ejer at berigtige et ulovligt forhold. For så vidt angår pkt. 8, lamper i fortidsmindet, finder retten, at adgangen til at kræve lovliggørelse efter en konkret vurdering, der navnlig omfatter den tid, der er gået siden tilsynet, er fortabt.

Til A ApS' anbringende om, at ændringerne har været nødvendiggjort af hensyn til den fortsatte benyttelse af ejendommen til beboelse og hotelvirksomhed, og at ændringerne er bagatelagtige, bemærker retten, at dispensation efter museumslovens § 29 j, stk. 1, efter bemærkningerne til bestemmelsen kun meddeles sjældent, og kun når der foreligger særlige tilfælde, der kan begrunde det. Retten finder det ikke godtgjort, at ændringerne eller nogle af disse er påkrævede, for at ejendommen kan benyttes som i dag. Videre tiltræder retten, at de omhandlede ændringerne fremstår meget synlige og forstyrrer indtrykket af voldstedets oprindelige funktion som forsvarsanlæg.

Som følge af det anførte skal Miljø- og Fødevarerklagenævnet anerkende, at adgangen til at kræve lovliggørelse af pkt. 8 i A ApS' påstand, lamper i fortidsmindet, er fortabt, mens nævnet i øvrigt frifindes.

Sagsomkostningerne er efter sagens oplyste værdi samt dens forløb og udfald fastsat til dækning af advokatudgift med 25.000 kr. Miljø- og Fødevarerklagenævnet er ikke momsregistreret.

THI KENDES FOR RET:

Miljø- og Fødevarerklagenævnet skal anerkende, at adgangen til at kræve lovliggørelse af pkt. 8 i A ApS' påstand, lamper i fortidsmindet, er fortabt, mens nævnet i øvrigt frifindes.

Inden 14 dage skal A ApS betale sagsomkostninger til Miljø- og Fødevarerklagenævnet med 25.000 kr.

Sagsomkostningerne bliver forrentet efter rentelovens § 8 a.

VESTRE LANDSRET

DOM

afsagt den 26. september 2023

Sag BS-53655/2022-VLR
(4. afdeling)

A ApS
(advokat Erik Høimark)

mod

Miljø- og Fødevareklagenævnet
(advokat Pernille Fromholt Viggers)

Retten i Horsens har den 7. december 2022 afsagt dom i 1. instans (sag BS-26441/2021-HRS).

Landsdommerne Jeanette Bro Fejring, Malene Værum Westmark og Rikke Jørgensen (kst.) har deltaget i ankesagens afgørelse.

Påstande

Appellanten, A ApS, har gentaget sin påstand for byretten om, at Miljø- og Fødevareklagenævnet tilpligtes at anerkende, at deres afgørelse af 9. november 2020 om stadfæstelse af Slots- og Kulturstyrelsens afslag på lovliggørende dispensation af 22. maj 2019 er ugyldig for så vidt angår:

1. Kørevej på borgbankens vestside og frem mod nordsiden, herunder kantning med større sten og etablering af en støttemur ved nordvestgavlen (køre/gårdsplads 4-6 meter).
2. Opsætning af muret anneks og mur ved nordvestgavlen.
3. Flisebelagt plads ved nordvestgavlen.
4. Flisebelægning på arealerne nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken.

5. Bede med diverse stauder og rhododendron og højbede på borgbanken nord og øst for bygningerne.
6. Deponi af diverse planteopsatser med videre nord og øst for bygningerne.
7. Muret røgeovn.
8. Rørgennemføring fra borgbanken ud i voldgraven mod nordøst og øst.

A ApS har subsidiært påstået sagen hjemvist til fornyet behandling.

Indstævnte, Miljø- og Fødevarerklagenævnet, har påstået dommen stadfæstet.

Supplerende sagsfremstilling

Der har for landsretten været fremlagt blandt andet en række fotos af voldstedet fra henholdsvis 1907, 1933, 1946, 1954, 1987, 1997 og 2023 samt en udgravningsberetning med bilag fra 1998.

Forklaringer

E og F har afgivet supplerende forklaring.

E har forklaret, at han er kommet på B Voldsted siden 1989 og købte ejendommen i 2009. Han var ikke til stede under besigtigelsen i 2019, og det er hans opfattelse, at afgørelsen ville have været en anden, idet der kunne være undgået misforståelser, hvis han havde været til stede.

Han er bekendt med, at der i 2002 blev givet tilladelse til at føre fjernvarmerør til ejendommen. De to slanger, der ses på fotoet i ekstrakten side 193, er fjernvarmeslanger. Røret, der er omtalt i afgørelsen fra 1998, er fjernet, hvilket D, som er den tidligere ejer, har fortalt ham. Det hvide rør, der også ses på fotoet på ekstraktens side 193, er et drænrør og er omfattet af tilladelsen til at føre fjernvarmerør. Det rør, afgørelsen fra 2020 også omtaler, er nord for fotografens ryg. Det er nødvendigt, at regnvandet ledes i voldgraven for at sikre privatboligen og restauranten og også transport af varer hertil, da området ellers ville blive til en sump. Derudover sikrer drænrøret, at der er vand i voldgraven og bidrager på den måde til at bevare voldgraven. Vandet i voldgraven stammer fra grundvand og regnvand fra tagene. I 1645 var vandstanden i voldgraven nok 1-1½ meter, men i forbindelse med dræning af Vildmosen er vandstanden sænket. Hvis man i dag ikke udleder regnvandet til voldgraven, ville der vokse skov op. Man kan ikke lede regnvandet andre steder hen end i voldgraven, og hvis dette ikke skete, ville voldstedet erodere.

Størstedelen af voldstedet består af ca. 1 meters påfyldning. Alt, hvad der ikke er sø, skrænt eller bygning, er gårdsplads, og gårdspladsen ligger derfor også på 1 meters påfyldning. De ca. 10 % af grunden, der er mod nord, er det oprindelige fundament, og på resten af arealet er der sket påfyldning. Området vest

for bygningen, som ses på bl.a. fotoet på ekstraktens side 379, består af 1 meter påfyldning, og herunder består underlaget af istidsaflejring. Også på fredningstidspunktet i 1967 var arealet vest for bygningen, som er omfattet af afgørelsens forhold 1, markeret som gårdsplads. Der er samme belægning inde på selve gårdspladsen og på arealet vest for bygningen. Påbuddet vedrørende dette areal er umuligt at opfylde, for hvis man fjerner hele den øverste meter af jorden, vil også huset forsvinde. Det afhænger af årstid og vandmængden, om arealet fremstår lyst med grus eller med græs. Han har ikke lagt grus på arealet. Køkkenet var oprindeligt placeret i det nordvestlige hjørne, og også på dette tidspunkt benyttede man vejen på den vestlige del af stedet til at transportere varer.

På østsiden af ejendommen ligger fliser, og køkkenet er placeret i det nordøstlige hjørne. Hvis fliserne fjernes, vil der opstå slidskader, og borgbanken vil blive ødelagt, idet man synker ned i den bløde bund. Fliserne har i hvert fald ligget der siden 1989, hvor han første gang kom på stedet. Man har altid kunnet køre hele vejen rundt om bygningen – oprindeligt med hestevogn.

Der står 4 krukker, som er 40 x 40 cm og 1 meter i højden, på terrassen på nordsiden af bygningen. De står på en aluminiumssokkel og vejer hver 20-30 kg, og de kan flyttes, som man også flytter havemøbler.

G Slotshotel indeholder 42 værelser, og der er plads til 100 gæster. Der er også bygninger uden for voldstedet. Gæsterne går naturligvis ud til voldgraven, og der er også en have på nordsiden af broen. For nogle år siden var der en ulykke, hvor en gæst styrtede ned i voldgraven. Derfor er der lamper og ankerkæder. Kantstenene og ankerkæderne er nødvendige og har været der i ca. 100 år. Kæderne er nok 200 år gamle. Der er ikke tilført sten til området, og det er uforståeligt for ham, hvorfor han skal fjerne sten, idet det vil være i strid med fredningen at fjerne sten fra stedet.

Han var ikke til stede i forbindelse med udgravningen til fjernvarmerør i 2002. D har fortalt ham meget om ejendommen, og D gik meget op i at bevare de historiske værdier. D sørgede for, at de omtalte forhold i afgørelsen fra 1998 blev udbedret. Dette sikrede han sig også selv, inden han i 2009 købte stedet, ved bl.a. kontakt til kommunen.

Hvis man ikke sikrer, at der er flugtveje, kan man ikke få lov at drive hotellet, og der er derfor etableret brandtrapper. Det er også nødvendigt, at der er adgangsvej til bl.a. ejendommens kviste, så man i tilfælde af brand kan komme dertil med stiger. Det er en del af byggetilladelsen og hoteltilladelsen, at der er adgangsveje til stedet.

Annekset er en del af privatboligen, hvilket også fremgår af BBR, og derfor blev annekset tilladt i 1998 i modsætning til solgården, som ikke er en del af bygning-

gen, og som derfor blev fjernet. Annekset er med på et billede fra 1997, men ikke på et fra 1987, så det må være opført i ca. 1992 eller 1993. Det er udelukket, at annekset er revet ned efter 1998. Annekset fik nyt tag i 2002, hvor det fik sort tag i stedet for rødt i forbindelse med, at der blev lagt nyt sort tag på hele ejendommen. Der var ikke tagrender på hovedbygningen før dette tidspunkt. Vandet fra taget løb tidligere ned i åbne render af sten og herfra til voldgraven, som er det laveste punkt på stedet.

F har forklaret, at han er kommet på B Voldsted siden slutningen af 1980-erne eller starten af 1990-erne, når han hentede sin kone, som gjorde rent på værelserne. Han blev i den forbindelse gode venner med D, som han begyndte at løse praktiske opgaver for, og i 1996 blev han fastansat på stedet.

Annekset blev opført før 1995, og det ved han, fordi han var med til at hente teglsten til annekset i en lastbil, som han kunne disponere over frem til 1995. I 2002 kom der nyt tag på hele slottet og også på annekset. Der var, så vidt han ved, aldrig tale om, at annekset skulle rives ned. Annekset blev bygget til at være motionsrum og blev også benyttet til dette formål.

Terrassen med flisebelægningen nord for bygningen, som ses på et foto på ekstraktens side 230, blev etableret i foråret eller forsommeren 1997. Der var nogle fliser i forvejen, som blev taget op i forbindelse med bygning af køkkenet, og fliserne blev på dette tidspunkt lagt ned igen. Han kan huske, at de begyndte arbejdet med køkkenet sidst på året i 1996, og de var i foråret eller forsommeren 1997 nødt til at lægge fliser, da gæsterne ikke kunne gå rundt om slottet.

Fliserne øst for ejendommen, som ses på ekstraktens side 231, blev også lagt i forbindelse med, at der blev lagt fliser til terrassen nord for bygningen. På tilsvarende vis som fliserne nord for bygningen havde der også været fliser før bygning af køkkenet, og fliserne blev taget op og lagt ned igen i 1997. Der har været fliser øst for ejendommen i al den tid, han er kommet på stedet. Flisegangen var også dengang så bred, at man kunne køre på den med en havetraktor med en lille trailer bag ved, hvilket han gjorde flere gange, mens den tidligere ejer ejede slottet.

I foråret 1998 fjernede han de sten, som myndighederne forlangte, blev fjernet. Det var sten, der var placeret på en lille jordvold. I 1998 var han kun løst tilknyttet til slottet, idet både han og hans kone på dette tidspunkt havde arbejde et andet sted. Han er derfor ikke klar over, om alle forhold i afgørelsen fra 1998 blev udbedret. Den nordligste mur og grillhytten var fjernet i 2002, men han ved ikke, hvornår det skete. I den tid, han er kommet på slottet, har der altid været kantsten og lænker. De stod samme sted, som man kan se på fotoet på ekstraktens side 229.

Pga. fredningen var der ikke tagrender på ejendommen. Der kom først tagrender på bygningen i 2002, og der blev etableret faskiner til optag af vandet. Dette var dog ikke tilstrækkeligt, og vandet løb ind gennem soklen og ind i restauranten. Han er bekendt med, at D's efterfølger efter 2006 vist fik nedgravet rør.

Da der blev lavet køkken, blev der flyttet ca. 30 rhododendronbuske. Flytningen skete i vinteren 1996/1997, og både rhododendron og højbedene havde under besigtigelsen i 1997 samme placering, som de har i dag. Fliserne blev fjernet i forbindelse med etablering af køkkenet, idet der skulle benyttes rendegrave, som ellers ville ødelægge fliserne. Vest for ejendommen har der altid været grus, men i det nordvestlige hjørne var der græs, som blev slået.

Plantekrukkerne, som ses på fotoet på ekstraktens side 230, var ikke på stedet, da han arbejdede der. Han var ikke til stede under besigtigelsen i 1997.

Anbringender

Parterne har i det væsentlige gentaget deres anbringender for byretten.

Landsrettens begrundelse og resultat

Efter bevisførelsen for landsretten er det ikke godtgjort, at et eller flere af forholdene, som denne sag omhandler, er etableret før fredningen af B Voldsted i 1967. Efter karakteren af forholdene, herunder størrelsen af planteopsatserne (forhold 6) og røgeovnen (forhold 7), finder landsretten, at disse ikke er af så bagatelagtig eller underordnet karakter, at der er grundlag for at tilsidesætte Slots- og Kulturstyrelsens vurdering af, at der er tale om ændringer i tilstanden af et fortidsminde. Som følge heraf tiltrædes det, at forholdene, som denne sag omhandler, indebærer en overtrædelse af museumslovens § 29 e, stk. 1.

Det følger af museumslovens § 29 j, stk. 1, at kulturministeren i særlige tilfælde kan gøre undtagelse fra bl.a. bestemmelsen i museumslovens § 29 e, stk. 1. Af forarbejderne til bestemmelsen fremgår, at praksis for at meddele dispensation er restriktiv. Efter bevisførelsen for landsretten og af de grunde, som byretten har anført, tiltrædes det, at det ikke er godtgjort, at de enkelte forhold, der efter deres karakter forstyrrer indtrykket af voldstedets oprindelige funktion som forsvarsanlæg, har været nødvendige af hensyn til ejendommens benyttelse til beboelse og hotelvirksomhed.

Det tiltrædes herefter, at der ikke er grundlag for at tilsidesætte Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse vedrørende deponi af diverse planteopsatser (forhold 6) og den murede røgeovn (forhold 7), som parterne er enige om er etableret efter 1997.

Hovedspørgsmålet i sagen er herefter, om myndighederne – som påstået af A ApS – på grund af passivitet eller ud fra et indrettelseshensyn har fortabt retten

til at kræve forholdene, bortset fra deponi af diverse planteopsatser (forhold 6) og den murede røgeovn (forhold 7), lovliggjort. Til støtte for påstanden herom har A ApS gjort gældende, at de pågældende ændringer allerede var foretaget, da Skov- og Naturstyrelsen i november 1997 besigtigede B Voldsted.

1. Kørevej/parkeringsplads på borgbankens vestside og frem mod nordsiden, herunder kantning med større sten og etablering af en støttemur ved nordvestgavlen.

Af de grunde, som byretten har anført, herunder særligt luftfotoet fra 1999, tiltrædes det, at det ikke er godtgjort, at der allerede i november 1997, hvor Skov- og Naturstyrelsen besigtigede stedet, var etableret kørevej/parkeringsplads på den vestlige del af borgbanken.

Det tiltrædes endvidere af de grunde, som byretten har anført, at det heller ikke er godtgjort, at der i 1997 i den nordvestlige del af borgbanken var etableret kørevej, støttemur og kantning med større sten. Af de fremlagte luftfotos fremgår, at kørevejen og kantningen med store sten i det nordvestlige hjørne først ses på et luftfoto fra 2010 og således heller ikke på luftfotos fra 2004 og 2008.

Det er herefter ikke godtgjort, at der fra myndighedernes side i øvrigt er udvist en passivitet, som A ApS med føje har kunnet opfatte som et afkald på at søge disse forhold lovliggjort, eller at A ApS med rimelig grund har indrettet sig i tillid til, at myndighederne ikke ville søge forholdene lovliggjort.

2. og 3. Anneks og mur ved nordvestgavlen og flisebelagt plads ved nordvestgavlen
Annekset og muren kan ses på fotos fra 1987 og marts 1997. Som følge heraf sammenholdt med F's forklaring om, at annekset blev opført før 1995, er det godtgjort, at både annekset og muren var opført, da Skov- og Naturstyrelsen i 1997 besigtigede stedet.

Af Skov- og Naturstyrelsens afgørelse fra 10. februar 1998 med bilag fremgår bl.a., at solgården i form af halvtag med støttemur og sauna skulle lovliggøres. Det er på den baggrund ikke godtgjort, at A ApS med rimelig grund har indrettet sig i tillid til, at myndighederne ikke ville søge den flisebelagte plads ved nordvestgavlen eller den etablerede mur, som er opført i det nordvestlige hjørne, vinkelret på vestfløjen, lovliggjort.

Annekset har en størrelse på ca. 3,5 x 3,5 meter og er opført i umiddelbar tilknytning til ejendommens nordvestgavl og ved den solgård, som er omfattet af Skov- og Naturstyrelsens afgørelse fra februar 1998. Det må derfor antages, at Skov- og Naturstyrelsen ved besigtigelsen i november 1997 har kunnet konstatere, at der var opført et anneks uden tilladelse, selv om annekset ikke er omtalt i afgørelsen fra 1998. På den baggrund og efter den forløbne tid finder landsretten, at A ApS har haft en berettiget forventning om, at myndighederne ikke ville søge det opførte anneks lovliggjort, og at myndighederne derfor har for-

tabt retten til at kræve forholdet lovliggjort. Som følge heraf tager landsretten den del af A ApS' påstand, der vedrører annekset, til følge.

4. Flisebelægning på arealerne nord for hovedfløjen samt langs østsiden af borgbanken
F har forklaret bl.a., at terrassen nord for bygningen, som denne fremstod under besigtigelsen i 2019, blev etableret i foråret eller forsommeren 1997, og at stien langs østsiden af bygningen har været flisebelagt siden slutningen af 1980-erne eller starten af 1990'erne, hvor han første gang kom på stedet.

På baggrund af de fremlagte luftfotos lægger landsretten imidlertid til grund, at flisebelægningen på arealerne nord for hovedfløjen er ændret og udvidet efter 2004, idet der ses en ændring på luftfotoet fra 2010 i forhold til luftfotoet fra 2004.

Af de fremlagte luftfotos fra 1999, 2002, 2004, 2010, 2019 og 2020 ses en sti langs østsiden af borgbanken. På luftfotoene fra 2010 og senere fremstår stien som flisebelagt, men det kan ikke på baggrund af de fremlagte luftfotos konstateres, om stien også var flisebelagt før dette tidspunkt.

Landsretten finder herefter, og uanset F's forklaring, at det ikke er godtgjort, at flisebelægningen på arealerne nord for hovedfløjen og langs østsiden af borgbanken er uændrede i forhold til, hvordan arealerne fremstod under besigtigelsen i 1997. Som følge heraf er det ikke godtgjort, at A ApS med rimelig grund har indrettet sig i tillid til, at myndighederne ikke ville søge at få lovliggjort flisebelægningen på arealerne nord for hovedfløjen og langs østsiden af borgbanken.

5. og 8. Bede med diverse stauder og rhododendron og højbede på borgbanken nord og øst for bygningerne samt rørgennemføring fra borgbanken ud i voldgraven mod nordøst og øst

Af de grunde, som byretten har anført, er det ikke godtgjort, at bedene og rørgennemføringen var etableret før tilsynet i 1997, og det er som følge heraf heller ikke godtgjort, at A ApS med rimelig grund har indrettet sig i tillid til, at myndighederne ikke ville søge forholdene lovliggjort.

Landsretten finder herefter, at der alene bør gives lovliggørende dispensation for så vidt angår annekset, men finder i øvrigt ikke grundlag for at tilsidesætte Miljø- og Fødevarerklagenævnets skønsmæssige afgørelse.

Med den ændring, at den del af A ApS' påstand, der vedrører annekset, tages til følge, stadfæster landsretten derfor byrettens dom.

Efter sagens udfald skal A ApS i sagsomkostninger for landsretten betale 25.000 kr. til Miljø- og Fødevarerklagenævnet. Beløbet er til dækning af udgifter til ad-

vokatbistand inkl. moms. Ud over sagens værdi er der ved fastsættelsen af beløbet til advokat taget hensyn til sagens omfang og forløb.

THI KENDES FOR RET:

Byrettens dom stadfæstes med den ændring, at Miljø- og Fødevareklagenævnet skal anerkende, at afgørelsen af 9. november 2020 om stadfæstelse af Slots- og Kulturstyrelsens afslag på lovliggørende dispensation af 22. maj 2019 er ugyldig for så vidt angår annekset.

I sagsomkostninger for landsretten skal A ApS inden 14 dage betale 25.000 kr. til Miljø- og Fødevareklagenævnet. Beløbet forrentes efter rentelovens § 8 a.